

ДО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ ЕКСТРАДИЦІЇ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Різноманітне трактування окремих аспектів екстрадиції у світовій практиці викликало різноманітне тлумачення багатьох її сторін, і передусім, самого поняття екстрадиції. Кожен з дослідників цього правового явища, прагнучи обґрунтувати окреме нормативне положення, дати пояснення тому чи іншому факту видачі, виводить власне визначення поняття видачі, як результат цього — поліваріантність підходів до розуміння видачі як такої [1, 87]. У теорії права зазначається, що «усяке читання тексту саме по собі пов'язане з питанням про те, з якою метою він був написаний, усередині якого суспільства, якою традицією створювався» [2, 87].

Питання екстрадиції досліджували у своїх працях вітчизняні та зарубіжні вчені: С. М. Вихрист, В. Г. Гребенюк, Н. А. Зелінська, С. Ф. Кравчук, С. Я. Лихова, М. І. Пашковський, М. П. Свистуленко, М. І. Смирнов, А. Х. Абашидзе, О. І. Бойцов, Р. М. Валєєв, Ю. Г. Васильєв, Л. М. Галєнська, Н. І. Костєнко, І. І. Лукашук, Н. А. Сафарова, М. Ш. Бассіуні, С. Бєді, К. Вїнджєрт, Г. Джилберт, А. Кассєзе, М. Плачта, К. Пуле та ін. Проте поміж науковців не існує одностайності щодо визначення терміна «екстрадиція».

Метою даної статті є дослідження та аналіз на основі доктринальних джерел, судової практики поняття «екстрадиція».

Саме слово «екстрадиція» походить від латинського терміна *extradere*, що означає примусове повернення особи до свого суверена [3, 14]. В юридичній літературі, судовій практиці та законодавстві держав існує значна кількість визначень інституту екстрадиції, які по-різному враховують і відображають його складові елементи. Велика кількість думок з даного питання викликана, передусім, тим, що немає єдиного визначення поняття екстрадиції, як у міжнародних договорах, так і в національному законодавстві держав.

Необхідно відзначити, що розділяючи позицію переважної більшості авторів, терміни «екстрадиція» та «видача правопорушників» розглядаються нами як такі, що мають однаковий зміст.

У Великому юридичному словнику міститься таке визначення: «видача злочинців (екстрадиція) — передача злочинця державою, на території якої він перебуває, іншій державі на вимогу останньої для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання такого, що вступив у законну силу, вироку» [4, 107].

Необхідно відмітити, що у спеціальній літературі, присвяченій аналізу вітчизняного та зарубіжного законодавства стосовно видачі, майже до середини ХХ століття осіб, які переховувалися за кордоном після вчинення злочину, називали злочинцями. Про видачу злочинців можна говорити лише в тому випадку, коли йдеться про видачу засудженої особи для виконання винесеного щодо неї

обвинувального вироку суду. У випадку здійснення видачі для віддання особи до суду, дана особа не є злочинцем, оскільки визнати її такою може лише суд в обвинувальному вироку. Це твердження відповідає такому фундаментальному принципу права, як принцип презумпції невинуватості. Термін «видача злочинців» звужує предмет правового регулювання інституту екстрадиції та обмежує сферу застосування його норм. Тому необхідно використовувати термін «видача», або «видача правопорушників», або «екстрадиція».

Класичне визначення, яке вважається загальноприйнятим і на яке посилається багато дослідників, було сформульовано в рішенні Верховного суду США у справі *Terlinden v. Amnes*, де передбачалося, що екстрадиція є передачею однією нацією іншій особи, обвинуваченої або засудженої за злочин, вчинений за межами власної території першої і в рамках територіальної юрисдикції вимагаючої передачі сторони, яка компетентна судити і карати її [5, 16].

Д. П. Нікольський визначав видачу, «як сукупність юридичних дій, за допомогою яких одна держава видає іншій державі особу, обвинувачену у вчиненні злочинів у межах останньої держави, яка має право суду та покарання» [6, 29]. Виходячи з цього визначення, право вимагати видачі має тільки держава, на території якої вчинено злочин, і не враховуються випадки, коли особа вчиняє злочин проти інтересів держави чи проти її громадян за межами цієї держави. У даному визначенні не передбачається видача особи, стосовно якої винесений обвинувальний вирок суду.

Р. М. Валеев визначає видачу злочинців, як заснований на міжнародних договорах і загальновизнаних принципах міжнародного права акт правової допомоги, який полягає в передачі обвинувачуваного або засудженого державою, на території якої він перебуває, державі, що вимагає його передачі, де особа вчинила злочин або громадянином якої вона є, або державі, що потерпіла від злочину, для притягнення до кримінальної відповідальності або для виконання вироку» [7, 57]. У даному визначенні правовою базою видачі є тільки міжнародне право, а про внутрішньодержавне право не сказано.

На думку М. Бассуні, екстрадиція означає формальний процес, за допомогою якого певна особа передається однією державою до іншої на основі взаємного договору між відповідними державами [8, 2]. Л. Оппенгейм зазначив, що видача злочинців — це передача обвинуваченого чи засудженого тій державі, на території якої ця особа вважається такою, що вчинила злочин, або засуджена за нього тією державою, в межах якої в даний час знаходиться імовірний злочинець [9, 257]. У даному визначенні не вказується про видачу осіб, які вчинили злочин проти громадян чи інтересів запитуючої держави за її межами.

В. К. Звирбуль і В. П. Шупилов зазначають, що видача злочинців — це акт правової допомоги, здійснюваної відповідно до положень спеціальних договорів і норм національного кримінального і кримінально-процесуального законодавства, що полягає в передачі злочинця іншій державі для суду над ним або для виконання винесеного вироку [10, 6, 11]. Необхідно зазначити, що у ряді держав окремі положення про видачу містяться не тільки в нормах національного кримінального й кримінально-процесуального законодавства, але й

насамперед у нормах конституційного права. Виникає також необхідність в уточненні, які держави мають право вимагати видачу особи.

О. І. Виноградова вважає, що «під видачею треба розуміти процес, який ґрунтується на міжнародних договорах, загальноновизнаних принципах міжнародного права, нормах внутрішнього законодавства і пов'язаний із наданням державами правової взаємодопомоги, що полягає у передачі підозрюваного, обвинувачуваного або засудженого державою, на території якої він перебуває, державі, на території якої він вчинив злочин або громадянином якої він є, чи державі, що потерпіла від злочину, для притягнення його до кримінальної відповідальності або виконання винесеного вироку суду» [11, 14]. Щодо процесуального становища особи у ролі підозрюваного виникають деякі сумніви. Ми підтримуємо думку С. М. Вихриста про те, що «якщо мова йде про узагальнення світової практики та окремі міжнародно-правові норми, то, безумовно, поширення суб'єктного складу екстрадиції на такого суб'єкта кримінального процесу, як «підозрюваний», є цілком коректним. А от з огляду на українське законодавство, особи, що підозрюються в скоєнні злочинів, не можуть виступати суб'єктами екстрадиційних правовідносин» [12, 26].

Важливе значення для розуміння інституту видачі має визначення цілей екстрадиції. Так, деякі вчені розуміли видачу як кримінальну кару (покарання), яка застосовується до осіб, які вчинили злочини [13, 310]. Дана позиція із самого початку різко критикувалася. Так, В. Є. Грабар відмічав, що «акт видачі багато хто розглядає як акт каральної влади держави, але правильніше кваліфікувати його як акт судової допомоги іноземній каральній владі» [14, 460]. Л. Н. Галенська зазначала, що сама по собі видача є не покаранням, а тільки засобом, який сприяє застосуванню покарання [15, 121].

С. Мокринський вважав, що видача є мірою затримання та віддання індивіда іноземній державі для суду та покарання, вдаючись до якої держава, перш за все, піклується про свій правовий порядок. Видача за С. Мокринським — це акт юридичної самопомоги [16, 50]. Необхідно вказати, що держава, видаючи особу, здійснює не «самопомогу», а правову допомогу державі, яка запитує видачу.

Не можна погодитись і з тим, що метою видачі є суд над особою. Коли особу видають на підставі вироку суду для його виконання, про суд над особою можна говорити лише у тому випадку, якщо особа намагатиметься законними шляхами змінити чинний вирок суду.

Не розділяючи позицію авторів А. К. Романова та О. Б. Лисягіна щодо відмежування поняття екстрадиції від поняття видачі, на нашу думку, заслуговує уваги їх позиція про те, що «...цілі екстрадиції полягають не тільки у видачі тих, хто повинен бути виданий, але й у забезпеченні невидачі тих, хто видачі не підлягає, чия видача порушувала б права й свободи, а також інтереси держави» [17, 96].

Отже, цілями екстрадиції виступають: 1) притягнення особи до кримінальної відповідальності або виконання винесеного щодо неї вироку суду; 2) забезпечення гарантій прав і свобод видаваних осіб.

На нашу думку, видача особи (екстрадиція) характеризується такими ознаками: 1) видача є актом правової допомоги; 2) у видачі беруть участь дві й більше держави, одна з яких видає особу, а інша приймає; 3) видача можлива лише після вчинення злочину; 4) метою видачі виступають притягнення особи до кримінальної відповідальності або приведення у виконання вироку та захист прав видаваної особи; 5) видача є комплексним правовим інститутом, в основі якого діють дві самостійні правові системи — міжнародного та внутрішньодержавного права; 6) правом вимагати видачу особи володіють держави, на території якої був вчинений злочин або громадянином якої є особа, або держава, що потерпіла від злочину; 7) держава має право, а не обов'язок вирішувати питання про видачу особи, що перебуває на її території (якщо інше не закріплено в міжнародному договорі). У будь-якому випадку держава може відмовити у видачі, якщо це передбачено міжнародним чи внутрішньодержавним законодавством.

Підсумовуючи дефініції, що містяться у працях авторів, які представляють держави різних правових систем, та в результаті цього відображають особливості розуміння даного терміна, екстрадицію можна розглядати як засновану на міжнародних договорах, загальноновизнаних принципах міжнародного права та нормах внутрішньодержавного права форму міжнародно-правової допомоги у кримінальних справах, що полягає у відданні обвинуваченого для здійснення правосуддя або засудженого для виконання обвинувального вироку суду, що надається державою, на території якої знаходиться запитувана особа, на запит держави, на території якої, громадянином якої або проти прав та свобод громадян якої чи її власних інтересів вона вчинила злочин. Видача особи здійснюється із дотриманням прав і законних інтересів осіб, що підлягають видачі.

Література

1. Свистулеско М. П. Екстрадиція (видача злочинців) як правова категорія / М. П. Свистулеско // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки. — К. : Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2004. — Вип. 57.
2. Суслов В. А. Герменевтический аспект законодательного толкования / В. А. Суслов // Известия высших учебных заведений. Правоведение. — СПб. : Изд-во СПбГУ, 1997. — № 1.
3. Абашидзе А. Х. Институт экстрадиции в современном международном праве / А. Х. Абашидзе, Ю. Г. Васильев // Международное публичное право. — 2003. — № 3.
4. Большой юридический словарь / под ред. А. Я. Сухарева, В. Е. Крутеких. — 2-е изд., перераб. и доп. — М. : ИПФРА-М, 2002.
5. Terlinden v. Amnes. 184 U.S. 270, 289 (1902). Цит. по: Сафаров Н. А. Экстрадиция в международном уголовном праве: проблемы теории и практики. Extradition in International Criminal Law: Problems of Theory and Practice / Н. А. Сафаров. — М. : Волтере Клувер, 2005.
6. Пикольский Д. П. О выдаче преступников по началам международного права / Д. П. Пикольский. — СПб. : Тип. М. М. Стасюлевича, 1884.
7. Валеев Р. М. Выдача преступников в современном международном праве (некоторые вопросы теории и практики) / Р. М. Валеев. — Казань : Изд-во Казан. ун-та, 1976.
8. Bassiouni M. C. International Extradition: United States Law and Practice / M. C. Bassiouni. — 3d rev. ed. — N.Y. : Oceana Publications, 1996.
9. Оппенгейм Л. Международное право / Л. Оппенгейм. — Пер. с 6-го англ. изд. [доп. Г. Лаутерпахтом] / под ред., [с прим.] и с предисл. проф. С. Б. Крылова. — М. : Инноиздат, 1949. — Т. 1. Мир, полут. 2.
10. Звирбуль В. К. Выдача уголовных преступников / В. К. Звирбуль, В. П. Шупилов. — М., 1974.

11. Виноградова О. І. Видача (екстрадиція) осіб, які вчинили злочини / О. І. Виноградова // Адвокат. — 1999. — № 1.
12. Вихрист С. М. Видача осіб в аспекті співвідношення міжнародного та національного права : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11 / Вихрист Сергій Михайлович. — Х., 2003.
13. Тагапцев П. С. Лекции по русскому уголовному праву. Часть общая. Вып. 1 / П. С. Тагапцев. — С.Пб., 1887.
14. Грабарь В. Э. Материалы к истории литературы международного права в России (1647–1917) / В. Э. Грабарь. — М. : Изд-во АН СССР, 1958.
15. Галепская Л. Н. Международная борьба с преступностью / Л. Н. Галепская. — М. : Международ. отношения, 1972.
16. Мокрянский С. Юридическая природа выдачи преступников и типовая концепция СССР / С. Мокрянский // Советское право. — 1924. — № 6 (12).
17. Романов А. К. Институт экстрадиции: понятие, концепции, практика / А. К. Романов, О. Б. Лысягин // Право и политика. — 2005. — № 3.

Анотація

Нестеренко С. С. До визначення поняття екстрадиції у міжнародному праві. — Стаття.

У статті розглядається аналіз поняття «екстрадиція» на основі дослідження доктринальних джерел, судової практики. Автором визначаються цілі, характерні ознаки екстрадиції, пропонується власне визначення поняття екстрадиції.

Ключові слова: екстрадиція, видача правопорушників, зміст поняття «екстрадиція».

Summary

Nesterenko S. S. To the Analysis of Maintenance of Notion «Extradition» in the International Law. — Article.

The article is devoted to the analysis of maintenance of notion «extradition» based on a study of doctrinal sources, the judicial practice. The author defines the purpose of extradition, specific extradition signs, it is proposed definition of extradition itself.

Keywords: extradition, offenders' extradition, the maintenance of notion «extradition».

УДК 340.113:801.73:347.67

Н. С. Трач

ЛІНГВІСТИЧНА ЕКСПЕРТИЗА ПРАВОВИХ ДОКУМЕНТІВ: ГЕРМЕНЕВТИЧНИЙ АСПЕКТ (НА ПРИКЛАДІ ТЕКСТУ ЗАПОВІТУ)

Останнім часом серед методик дослідження тексту все популярнішим стає метод герменевтики — детального тлумачення, інтерпретації тексту. Правові документи — не виняток у цьому процесі, а якраз навпаки — серед лінгвістичних методик аналізу юридичних текстів (структурно-функціонального, семіотичного та ін.) герменевтика посідає ключове місце. Детально метод герменевтичного аналізу юридичних текстів описано в працях української дослідниці Л. Чулінди [1]. Ми ж зупинимося на висвітленні поняття «герменевтичне коло» та конкретному представленні його в лінгвістичній експертизі заповіту.

Поняття «герменевтичне коло» введено в науковий обіг представником філософії німецького романтизму Ф. Шлеєрмахером. Герменевтичне коло — це своєрідна метафора, покликана описувати продуктивний рух думки герменев-